CUMHURİYET'İN 100. YILI

100 KADIN KALEMİNDEN 100 ÖNCÜ KADIN

Editörler

Hatice BAHTİYAR

Esra ALKAN

TOPLUMSAL
DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Toplumsal Dönüşüm Yayınları: 420
Araştırma-İnceleme

Editörler
Hatice BAHTİYAR, Esra ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

Mizanpaj
Meral GÖK

Kapak Tasarım
Serkan İPEKÇİ

Yayıncı Sertifika No: 72287

ISBN: 978-975-9086-80-0
e-ISBN: 978-975-9086-79-4

1. Baskı: 2023 İstanbul

Copyright© Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın telif hakları, 5846 sayılı yasanın hükmüne göre, kitabı yayımlayan Toplumsal Dönüşüm Kitabevi Dağıtım Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş'ye aittir. Yayımcının ve yazarın izni olmaksızın elektronik ve mekanik herhangi bir kayıt sistemi veya fotokopi ile çoğaltılamaz, kopyalanamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Her hakkı mahfuzdur. Bu kitapta yayınlanan yazıların etik, bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazar(lar)a aittir.
Yayınevi uluslararası bir yayınevidir.

100 kadın kaleminden 100 öncü kadın: Cumhuriyet'in 100. yılı / editörler Hatice Bahtiyar, Esra Alkan.—1. Baskı. -- İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2023.
496 sayfa: şekil, tablo; 21 cm. – (Toplumsal Dönüşüm Yayınları; 420. Araştırma - İnceleme)
ISBN: 978-975-9086-80-0
e-ISBN: 978-975-9086-79-4
Kaynakça bölüm sonlarındadır.
1.Kadınlar -- Türkiye. 2. Kadınlar – Biyografi. 3. Türkiye -- Cumhuriyet dönemi. I. Bahtiyar, Hatice. II. Alkan, Esra. III. Dizi.
HQ1726.7/.Y99 2023 305.42/YÜZ 2023

Baskı-Cilt: Yalın Yayıncılık **Sertifika No:** 53595

GENEL SATIŞ PAZARLAMA VE YAYINEVİ
Toplumsal Dönüşüm Kitabevi Dağıtım Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sokak No: 24 Büyük Milas Han
Kat: 3 Daire: 311 Fatih / İstanbul Tel: 0507 217 47 67
E-mail: toplumsaldonusum@gmail.com

Hatice BAHTİYAR

Sivas Divriği'de dünyaya geldi. Çocukluk yıllarında Sivas'ın kültür ve edebiyat ortamından etkilendi. Âşıklık geleneğine büyük ilgi duydu. Küçük yaşlarda kitap okuma merakı onu İstanbul'a yönlendirdi. Romanlarda okuduğu ve âşık olduğu İstanbul tutkusu lise yıllarında gerçeğe dönüştü. İstanbul'a varması onda çocukluk hayalinin diğer bir yüzünü gösterdi. Biten hasretle birlikte o, çok sevdiği kitaplarla ömür boyu sürecek yakınlığı da yakalamış oluyordu. Kapı kapıyı açmaya başladı. Cağaloğlu'nda başladığı kitap satma işini, bu defa yeni kapıların açılması takip etti. Cağaloğlu kitabın başkentiydi ve buraya adım atmakla o, hem İstanbul'a hem de kitaplarına kavuşmuş oluyordu. Bu başlangıç geri dönülemez bir kader çizgisiydi. Eğitim hayatını sürdürmek için başladığı küçük ticaret hayatı bu kez iki farklı kapının da anahtarını açtı. Hem üniversiteyi kazandı hem de yayıncılık sektörüne el attı. İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde başlayan eğitim hayatı, Ticaret Üniversitesi'nde SAPTEY (Sanayi Politikaları ve Teknoloji) alanında yüksek lisansını tamamlayana kadar devam etti. Toplumsal Dönüşüm Yayınları'nın kurucu ortağı olan ve birçok yayınevinde çalışan Bahtiyar, yüzlerce kitabın yayımlanmasında öncülük etti. Hâlen Hiperyayınevi'nde editör olarak çalışan Bahtiyar, 16 yaşında adım attığı İstanbul hengâmesinin tüm güçlüklerini birer birer aşarak Cağaloğlu yokuşunda, onu çağıran kitap kokusuna doğru biteviye yürümeye devam ediyor.

Esra ALKAN

Şanlıurfa, Viranşehir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini memleketinde tamamladı. Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünden dereceyle mezun oldu. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. Prof. Dr. Zeki Taştan'ın danışmanlığında hazırladığı "Behiç Ak'ın Çocuk Kitaplarında Muhteva" adlı yüksek lisans tezini savunarak 2019'da mezun oldu. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. Hâlen bu eğitimine devam eden Alkan, yayımlanmış birçok bilimsel makalesinin yanı sıra; Milli Eğitim; Başkent Üniversitesi Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi, İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (İKSAD) ile Yunus Emre Enstitüsü'nde eğitmenlik tecrübesine de sahiptir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 15

EDEBİYAT / MÜZİK / SİNEMA / SANAT / EĞİTİM

1. ZEYNEB HATUN (ZEYNÜNNİSÂ) - İlk Kadın Şairlerden 21
   Esra AKA
2. PADİŞAH HATUN - Şair Sultan 25
   Gözde DEDE TEMİZALTIN
3. ÂDİLE SULTÂN - Son Dönem Osmanlı Sarayı'nda Padişah Kızı Müstesna Bir Şaire 28
   Sedanur DİNÇER ARSLAN
4. ZAFER HANIM - Roman Yazan İlk Kadın 34
   Tülin ARSEVEN
5. FEHİME NÜZHET HANIM - Meşrutiyet Döneminin Öncü Kadınlarından 39
   Nesrin KARACA
6. HATİCE NAKİYYE HANIM - İlk Sözlük Yazarı 46
   Ümral DEVECİ
7. LEYLÂ SAZ HANIM - İlk Hatırat, Şair, Yazar ve Musikişinas 50
   Sedef Kendir KURTTEKİN
8. MADAM GÜLNAR HANIM - İlk Rusça Çevirmen ve Şarkiyatçı 54
   Nurgül ÖZDEMİR
9. NİGÂR HANIM - Yeni Türk Edebiyatının İlk Kadın Şairlerinden 59
   Yasemin ULUTÜRK SAKARYA

10. FATMA ALİYE HANIM - İlk Romancı ve Öncü Bir Kadın 64
Duygu OYLUBAŞ KATFAR
11. EMİNE SEMİYE HANIM - Çok Cepheli Bir Kadın 68
Şahika KARACA
12. MAKBULE LEMAN - Yenileşme Dönemi Yazarlarından.... 73
Sema UĞURCAN
13. SELMA RIZÂ FERACELİ - Cesur ve Pervasız Bir Kadın 78
Jale Gülgen BÖRKLÜ
14. GÜLİSTAN İSMET ASIM - Yabancı Bir Okulda Okuyan İlk Müslüman Kadın 85
Mine Hoşcan BİLGE
15. EVLİYAZADE NACİYE ve MAKBULE KARDEŞLER - İzmir'in Öncü Kadın Yazarları..... 88
Şerife ÇAĞIN
16. FATMA FAHRÜNNİSA HANIM - İlk Seyahatname Yazarı..... 93
Ummahan NERKİZ
17. İHSAN RAİF HANIM - Hecenin ve Millî Romantizmin Kadın Sesi..... 98
Elif DURAN OTO
18. AZİZ HAYDAR HANIM - Kız Çocuklarının Eğitimine Adanmış Bir Yaşam 104
Gamze BEYAZ
19. YAŞAR NEZİHE (BÜKÜLMEZ) - İşçi Haklarının Savunucusu, Emekçi Şair 109
Gökşen YILDIRIM
20. ŞEFİKA EFENDİZADE - Azerbaycan'da Bir Öncü Kadın..... 114
Gizem AKYOL

21. HALİDE EDİB ADIVAR - Çok Cepheli Bir Yazar 119
İnci ENGİNÜN
22. GÜZİDE SABRİ AYGÜN - 16 Yaşında Bir Roman Yazarı 123
Esra ÇINAR
23. ŞEFİKA GASPIRALI - Türk Dünyasının Dertli Kalemlerinden 127
Ayşe DEMİR
24. MİHRİ MÜŞFİK HANIM - İlk Kadın Ressam..... 131
Zeynep Sare DİNÇKAL
25. PRENSES KADRİYE HÜSEYİN - İlk Kadın Denemecilerden 135
Tülay KARATEKİN TOR
26. NEZİHE MUHİDDİN - Kadın Hareketi Öncülerinden 139
Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE
27. SABİHA SERTEL - İlk Profesyonel Kadın Gazeteci 145
Aydan ENER SU
28. MUAZZEZ TAHSİN BERKAND - İlk Üretken Popüler Romancılardan..... 153
Yasemin BAYRAKTAR
29. ŞUKÛFE NİHAL - Şair, Yazar, Öğretmen, Kadın Hakları Savunucusu..... 161
Zihniye OKRAY
30. NİHAL YALAZA TALUY - Rusçadan Türkçeye Çeviri Çalışmalarında Öncü Bir Kadın 166
Emine SAĞLAM
31. HALİDE NUSRET ZORLUTUNA - Kadın Yazarların Annesi 170
Sema ERYÜKSEL
32. SAFİYE EROL - İlk Kadın Tarihî Roman Yazarı..... 176
İlknur TATAR KIRILMIŞ

33. SAHNEYE DÜŞEN İLK JALE - İlk Kadın Tiyatro Oyuncusu: Afife Jale 181
Esra AKPINAR
34. NEVESER KÖKDEŞ - Besteleriyle Musikide Yeniliğin Öncü Kadını 186
Zeynep DURAK
35. FATMA NUDIYE YALÇI - İlk Kadın Tiyatro Yazarı .. 193
Esra KÜRÜM
36. SABİHA ZİYA BENGÜTAŞ - İlk Kadın Heykeltıraş ... 199
Hande EMEKÇİ
37. SUAT DERVİŞ - Eserleri Birçok Yabancı Dile Çevrilen İlklerin Kadını 203
Gülşen TORUSDAĞ
38. SÂMİHA AYVERDİ - İlk Mistik Roman Yazarlarından 209
Özge YÜCESOY
39. CAHİT UÇUK - Cumhuriyet Dönemi Çocuk Edebiyatının İlk Kadın Kalemi 215
Tuba DALAR
40. FERHUNDE (REMZİ) ERKİN - İlk Konser Piyanisti .. 221
Ayşenur ONAY
41. FEVZİYE ABDULLAH TANSEL - İlk Edebiyat Eleştirmenimiz 225
Canan OLPAK KOÇ
42. SEMİHA ES - İlk Kadın Savaş Muhabiri 232
Halenur KARAGÖZ
43. AZRA ERHAT - İlk Kadın Denemeci ve Çevirmen 236
Mine Nihan DOĞAN
44. ZÜLFİYE İSRAİLOVA - Çağdaş Özbek Şiirinin Öncülerinden 241
Burcu TÜTAK

45. MÎNA URGAN - İngiliz Edebiyatının İlk Üretken Çevirmeni 245
Sena Merve KÖHNETARFUN
46. FATMA REFET ANGIN - İlk Öğretmenlerden 249
Zehra TURAN ÇETİNKAYA
47. KERİME NADİR - Romanları Sinemaya En Çok Uyarlanan İlk Kadın 252
Hanife ÖZER 252
48. CAHİDE SONKU - Türk Sinemasının İlk Oyuncu ve Yönetmeni 256
Funda MASDAR
49. URKİYE MİNE BALMAN - Kıbrıslı İlk Şairlerden 262
Tuğçe MEÇ
50. FATMA MÜJGÂN CUNBUR - Edebiyat Doktorluğundan Milli Kütüphane Yöneticiliğine Uzanan Güçlü Kariyeriyle Örnek Bir Cumhuriyet Kadını 267
Esmeray KARATAŞ
51. ADALET AĞAOĞLU - Almanya'ya Göçü Konu Alan İlk Kadın Yazarlardan 271
Sema ÖZHER
52. LEYLÂ ERBİL - Nobel Edebiyat Ödülüne Aday Gösterilen İlk Kadın Yazar 278
Elmas ŞAHİN
53. GÜLTEN DAYIOĞLU - Çocuk Edebiyatının İlk Üretken Yazarlarından 284
Hülya SÖNMEZ
54. FATMA MERAL HORNE SEVER - İlk Kadın Seyyah 289
Rojbin ÖZARAZ
55. TOMRİS UYAR - Postmodern Kurgunun Öncü Kadın Yazarlarından 293
Hayrünnisa TOPÇU

56. ŞAHSENEM BACI / SENEM AKKAŞ - İlk Kadın Ozanlarımızdan 298
Melisnur ÇALIŞKAN
57. ALEV ALATLI - Filistin Özgürlük Madalyası Sahibi .. 303
Esra ALKAN
58. EMİNE SEVGİ ÖZDAMAR - Göçmen Edebiyatında Anılan İlk Kadınlardan 308
Gülşah KIRAN ELKOCA
59. ERENDİZ ATASÜ - Eczacılık Kökenli Akademisyen Bir Edebiyatçı 313
Alev ÖNDER
60. ELENİ KÜREMAN - İlk Kadın Foto Muhabiri 318
Aysel SOYLU
61. İNCİ ÖZDİL - İlk Kadın Orkestra Şefi 321
Ayşen ALPASAR

SİYASET

62. GÜL ESİN HANIM - İlk Kadın Muhtar 327
Mihriban ERİNÇ
63. BEHİCE SADIK BORAN - İlk Siyasal Parti Genel Başkanı 332
Sedef KÖKSAL
64. TÜRKAN AKYOL - İlk Kadın Bakan 337
Şevval ÇIKIŞ
65. TANSU ÇİLLER - İlk Kadın Başbakan 342
Dilay NAKIŞ
66. ROZA OTUNBAYEVA - Türk Dünyasının İlk Kadın Cumhurbaşkanı 347
Ulvıyya QASIMOVA
67. MERAL AKŞENER - İlk Kadın İçişleri Bakanı ve Cumhurbaşkanı Adayı 351
Ferah GÜÇLÜ YILMAZ

BİLİM / AKADEMİ / SAĞLIK / FEN / MÜHENDİSLİK / MİMARÎ

68. SENİHA SAMİ MORALI - İlk Kadın Müzeci 359
Ecem KALAFAT
69. SAFİYE ALİ - İlk Kadın Doktor..... 363
Semra İREZ
70. REMZİYE HİSAR - Kimya Mesleğinin Kadın Öncülerinden 369
Hilal ÇELİK KAZICI
71. MERVER ANSEL - İlk Kadın Veteriner Hekim..... 372
Nermin RÜSTEMLİ
72. ESMA DENİZ - İlk Kadın Hemşire..... 374
Zeynep Beyza KULAZ
73. AYŞE SAFFET RIZA ALPAR - İlk Kadın Rektör 379
Gamze ÖZOK
74. FATMA BELKIS DERMAN - İlk Kadın Serbest Eczacı.....384
Esin Akarsu ORUNÇ
75. AFET İNAN - İlk Tarih Profesörü 389
Rengin AK
76. NÜZHET TOYDEMİR GÖKDOĞAN - İlk Kadın Gökbilimci..... 393
Fatma AKBUDAK
77. SABİHA GÜRAYMAN ECEBİLGE - İlk Yüksek Mühendis 398
Elif Su DİREK
78. LEMAN CEVAT TOMSU - İlk Diplomalı Kadın Mimar.... 401
Yaşar SUBAŞI DİREK
79. MÜNEVVER BELEN GÖZELER - İlk Kadın Yüksek Mimar 407
İrem Melis BOYNUKARA
80. JALE İNAN - İlk Kadın Arkeolog 411
Berna Ak BİNGÜL

81. NERMİN ABADAN UNAT - İletişim Biliminde Öncü Bir Kadın 416
İlknur KOYUNCU
82. SELMA SOYSAL - İlk Kadın Matematik Profesörü 420
Aslı ALKAN
83. İNCİ ENGİNÜN - Yeni Türk Edebiyatı Sahasının İlk Kadın Profesörü 423
Hülya ARGUNŞAH
84. HANDE ÖZDİNLER - Ölen Hücreleri Dirilten Bir Türk Kadını 428
Burcu TALUĞ TAŞTAN
85. BURCU ÖZSOY - Kutupların İlk Türk Kadını 432
Hatice BAHTİYAR

HUKUK / BÜROKRASİ / DİPLOMASİ / MÜLKİ İDARE / ORDU / SPOR

86. KARA FATMA - Milli Mücadele'nin İlk Direnişçi Kadın Kahramanlarından 437
Güneş ŞAHİN
87. SÜREYYA AĞAOĞLU - İlk Kadın Avukat 443
Emine Asya DİŞLİ
88. ADİLE AYDA - İlk Kadın Diplomat 448
İrem KILIÇ
89. SABİHA GÖKÇEN - İlk Kadın Savaş Pilotu 453
Şevval GÜNERİ
90. İCLAL ERSİN - İlk Banka Müdiresi, Ekonomist 458
Sümeyya Şevin POLAT
91. FÜRUZAN İKİNCİOĞULLARI - İlk Kadın Danıştay Başkanı 461
Kader BÜLBÜL
92. FİLİZ DİNÇMEN - İlk Kadın Büyükelçi 464
Ayşenur HALİDİ LORCİ

93. TÜLAY TUĞCU - İlk Kadın Anayasa Mahkemesi Başkanı 467
Nurhayat KÖKSAL
94. LALE AYTAMAN - İlk Kadın Vali 472
Nükhet HASGÜL KÖKSAL
95. FERİHA SANERK - İlk Kadın Emniyet Müdürü..... 476
Gamze ALGÜL
96. FİLİZ SARAÇ - İlk Kadın Baro Başkanı 479
Nurgül KÖKSAL
97. DRAHŞAN ARDA - İlk Kadın Futbol Hakemi 482
Gülcan KUŞ
98. ÖZNUR ALUMUR - Görme Engelli Bir Kadının Büyük Başarısı 486
Zeynep KİŞİ
99. GÖKÇEN FIRAT - İlk Kadın Amiral ve Gemi Komutanı 489
Şeyma KOCA
100. HAFİZE GAYE ERKAN- Finsans ve Ekonomi Sektörünün Öncüsü, TC. Merkez Bankası İlk Kadın Müdiresi..... 491
Ayşe YERGİN

ÖN SÖZ

Türk tarihinde Tanzimat'tan sonra Batılı anlamda bazı değişiklikler yaşanmışsa da kadının toplumda, iş dünyasında, siyasette, hâsılı hayatın her alanında bir özne olarak yerini alması için uzun bir süre beklemek zorunda kaldığımız bir gerçektir. İstanbul'da tiyatro sahnesine ilk kez çıkan Müslüman bir Türk kadınının (Afife Jale) 1920'li yıllarda yaşadıkları, takip ve tutuklamalarla devam eden zorlu hayatı bu anlamda incelenmeye değerdir. Şüphesiz Türk kadınının kamusal alanda varlık kazanması için Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması beklenecektir.

Türk kadının kamusal alanda özgürlüğünü kazanmasında; siyasette, bürokraside, eğitim camiasında yer almasında Mustafa Kemal Atatürk'ün kadına bakış açısının önemli bir yeri vardır. Ancak Tanzimat'tan Cumhuriyet yıllarına gelinceye kadar Türk kadınını temsil edecek isimleri de unutmamak gerekmektedir. Hatta bu süreçte eğitim, sanat, basın dünyasında yer alan isimlere göz attığınızda kadının taşıdığı niteliğe dikkat kesiliyor ve birçok örneğe hayranlıkla bakıyorsunuz. Bu kitabın maddeleri arasında olan Zafer Hanım, Fatma Aliye Hanım, Nigar Hanım, Ruhsan Nevvare, Halide Edip, Selma Rıza, Madam Gülnar Hanım, Yaşar Nezihe Hanım, Şükufe Nihal, Nezihe Muhittin, Evliyazade Naciye, Âdile Sultan, İhsan Raif Hanım, Prenses Kadriye Hüseyin, Fatma Fahrünnisa Hanım, Leyla Saz, Gülistan İsmet Hanım, Şefika Gaspıralı gibi birçok kadın Cumhuriyet'e gelinceye kadar veya kuruluşun ilk yıllarında aldıkları eğitim, kültür, edebiyat, sanat gibi birçok alanda hayranlık uyandıracak meziyetlerle karşımıza çıkar. Şüphesiz bu isimlerin öncü olduklarını ancak daha birçok kadının da yeterince araştırılmadığını da eklemek gerekir. Söz konusu kadınların birçoğu ilk etapta varlıklı, yüksek zümreye mensup, kültürlü, eğitimli ailelerde yetişmelerini ve üstelik çok

iyi hocalardan ders almalarını bir avantaj olarak değerlendirebilirsiniz. Yaşadıkları muhitin de fırsatlarını kullanarak birçoğu yurt dışı seyahatleri de gerçekleştirmişlerdir. Ancak günümüzde bu imkânlara sahip olan kadınlar yok mudur? Elbette vardır. Ancak en azından varlıklı ve kültürlü ailelerde yetişmelerine ve avantajlarına rağmen yukarıda saydıklarımız isimler gibi nitelikli kadınların çıkmayabileceğini de itiraf etmek gerekir.

Osmanlı kadınlarının aldıkları eğitim ve yetişme tarzlarıyla münevver sayılabilecek bir kişilik yarattıkları bir gerçektir. Bu zorlu sürecin kadınları; birkaç yabancı dil bilen, yurt dışına seyahat etmiş, matbuatta çalışan, dergi ve gazetede yazıları olan, basında yöneticilik yapan, sahneye çıkan, kürsülerde halka hitap eden; toplumu coşturan; şiir, roman, tiyatro, hatıra, seyahat, öykü kitapları yayımlayan, kadın hakları savunucusu, mücadeleci, kültürlü bir profili temsil etmektedir. Bu da eğitimli Türk kadının Osmanlı dönemindeki donanımını göstermesi açısından oldukça değerlidir.

Kitabın yazılma amaçlarından biri de budur: Cumhuriyet'in 100. yılında, "100 Kadın Kaleminden 100 Öncü Kadın"ın tespit edilmesinde cinsiyet algısından önce kadının niteliği ve kapasitesinin ön planda tutulmasıdır. Biz bu çalışmamızda Türk tarihinde 100 öncü kadını anlatmaktan ziyade Türk kadınları arasında ilkleri başarmış ancak daha çok niteliği ve yeteneğiyle öne çıkan kadınları ele almaya çalıştık. Ve ağırlık noktasını ise Tanzimat'tan Cumhuriyet yıllarına kadar geçen süreç teşkil etti. Ancak günümüzden de birkaç başarılı kadın kitaba alındı. Hatta Türk kadınını sadece Türkiye Cumhuriyeti'ne hapsetmeyerek Azerbaycan'dan Özbekistan'a ve Kırgızistan'dan Kıbrıs'a kadar Türk devletlerinden de bir iki örnek seçildi.

Türk kadınının kapasitesini ve niteliğini, öncü rolünü tabii ki 100 kadınla sınırlamak beyhude bir çabadır. Türk kadını artık kabına sığmayarak dünya çapında başarılarına devam etmekte

ve birçok alanda öncülüğünü göstermektedir. Bu anlamda Türk kadınının başarısını tek bir kitapta çözmek mümkün değildir. Cumhuriyet'in 100. yılı münasebetiyle "100 Kadın" temalı birçok çalışmanın yapılması da bu zenginliğin bir göstergesidir. Ancak bu kitabın diğer çalışmalardan bazı farkları bulunmaktadır. Kitabın en orijinal yönlerinden biri madde yazarlarının tamamının kadınlardan oluşmasıdır. Diğer bir orijinalitesi de yazıların akademik camia tarafından kaleme alınmasıdır. Ayrıca her bir madde bilimsel kriterlere göre kaleme alınmıştır. Bu anlamda şunu iddia edebiliriz ki Türk tarihinde 100 kadın tarafından 100 kadın üzerine bilimsel olarak yazılmış 100 makaleden oluşan tek kitap elinizdeki eserdir. Kitapta kadınların uzmanlık alanlarını belirlemek üzere kişiler edebiyat / müzik / sinema / sanat / siyaset / eğitim / bilim / akademi/ sağlık / fen mühendislik / mimari / hukuk / bürokrasi / diplomasi / mülki idare / ordu / spor gibi bazı başlıklarda incelenmiştir. Kadınlar sıralanırken de her bir başlık altında doğum tarihleri esas alınmıştır.

Kitabın yazılmasında emeği geçen değerli hocalarımıza, akademisyenlere ve tüm yazarlara minnettarlığımızı bildirmek isteriz. Bilhassa Prof. Dr. İnci Enginün, Prof. Dr. Sema Uğurcan, Prof. Dr. Hülya Argunşah, Prof. Dr. Nesrin Karaca, Doç. Dr. Hayrünnisa Topçu, Sema Eryüksel ile Tuğçe Meç'e; kitabın basılması üstlenen Toplumsal Dönüşüm Yayınları'na ve her bir bölümün yazılması külfetine katlanan yazarlarımıza teşekkürü bir borç bilir; kitabın bilim dünyasına hayırlı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Genel Yayın Yönetmeni)

KARA FATMA

(Milli Mücadele'nin İlk Direnişçi Kadın Kahramanlarından)

Güneş ŞAHİN*

Fatma Seher Hanım 'Kara Fatma' adıyla da anılmaktadır. Fatma Hanım'ın milli mücadeledeki faaliyetlerinin ardından, kamuoyunda özellikle zorluklar içinde bir yaşam sürdüğü konusu oldukça tartışma yaratmıştır. Fatma Hanım ile ilgili literatüre baktığımızda, faklı bilgilere rastlamakla birlikte, Kurnaz'dan öğrendiğimize göre, bazı kaynaklarda iki ismin, ayrı kişiler olarak değerlendirildiği ancak belgelerin değerlendirilmesi ile bu iki ismin aynı kişi olduğu tespit edilmiştir (Kurnaz: 1996: 297). Balkan Savaşı sırasında kocası Derviş Erden'le beraber askerlik hayatını paylaşmıştır (İçli: https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/592/tur Erişim Tarihi: 20.10.2023). Ancak Kara Fatma ile ilgili Çelik'in aydınlatıcı metninde evliliği ve çocukları hakkında tutarlı bilgiler olmadığı ifade edilmektedir.[1] Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan işgaller karşısında bölgesel düzeyde direniş hareketleri başlamıştır. Silahlı paramiliter gruplar örgütlenmekte

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD. gunessahin@comu.edu.tr

1 "Bu bilgilerde Fatma Seher'in evli olduğu kesin olarak kabul edilmiş olmasına rağmen ismi ve nerede öldüğü konusunda farklı fikirler vardır. I. Dünya Savaşı yıllarında şehit olduğu konusundada ortak görüş birliğiyle birlikte ismi konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Binbaşı olduğu fikri genel doğru sayılırken ismi konusundaki farklılıkların nedenini de anlamak mümkün değildir. Kara Fatma'nın yakınlarından alınan bilgilere göre Kara Fatma hiç evlenmemiştir. Yanındaki ise, ablasının ilk evliliğinden olan kızı Fatma'dır. Ablası yeniden evlenince Fatma'yı yanına almış, savaş boyunca yanından hiç ayırmamıştır. Savaştan sonra da, ölümüne kadar olan dönemde Fatma'yı, Fatma'nın çocuklarını bırakmamış, onlara bakmıştır" (Çelik: 2016: 140-141). Detaylar için ayrıca bkz. Bektaş İ. (2013). *Milli Mücadele'de Bir Kadın Üsteğmen Kara Fatma,* Timaş Yay. , İstanbul.

ve söz konusu grupların içinde kadınlar da yer almaktaydı. Fatma Hanım'la ilgili bilgilerin tutarlı olmadığına dikkat çeken Çelik, kendisi ile yapılan ilk röportajda, 8 Haziran 1922'de Anadolu'da *Yenigün* Gazetesi'nde onunla ilgili şunlar ifade edilir: *"Ankara sokaklarında belinde fişeklik, elinde kamçısı, ayağında çizmeleriyle biraz cılız, kısa boylu, bütün Ankara'nın tanıdığı Fatma Seher Hanım Erzurumlu bir ailenin kızıdır. 1888 yılında doğmuştur."* (Çelik: 2016: 139). Milli Mücadele'de bir kadın olarak, önemli hizmetler sağlayan Kara Fatma, Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek, ondan aldığı yetki ile İstanbul'a gitmiştir. Fatma Seher Hanım'a, 'Kara Fatma' adı bu görüşme esnasında bizzat Mustafa Kemal tarafından verilmiştir (Aktaş: 2020: 254).

Fatma Seher Hanım, Mustafa Kemal ile görüşmesinin ardından çok mutlu olur ve İstanbul'da gizlice, güvendiği Topkapılı Pire Mehmet ve Laz Tahsin'e elindeki kâğıdı göstererek, 15 kişiden oluşan bir çete kurdurur. Köylü kıyafeti giydirdiği çetelerle Haydarpaşa'dan trenle İzmit'e gelir. İzmit'te kendilerini Erzurum göçmeni olarak tanıtır, çete sayısını 96 kişiye çıkarmıştır. Bahçecik Serveti'yede dinlendikten sonra, Oğul Paşa köyüne gelen Kara Fatma, çetesi ile karargâhını kurmuştur. (Çelik: 2016: 143). Kara Fatma, 28.06.1921'de İzmit'in düşmandan kurtarılmasına kadar orada kalmıştır. 26-30 Ağustos 1922'de Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ne katılarak düşmana esir düşmüş, kaçmayı başarmış ve üsteğmenliğe terfi etmiştir (İçli: 68).

Millî Mücadelenin ilk direnişçi kadın kahramanlarından Kara Fatma'nın damadı tarafından yaralanması hadisesi 1936'da *Haber* Gazetesi'ne yansır. "Millî Mücadele'de Hizmeti Görülen Kara Fatma'yı Damadı Yaraladı" başlığı ile çıkan haberde:*"Galata Karabaş Mahallesi'nde Dere Çıkmazı sokağında 19 numaralı evde oturan Kara Fatma, damadı kömür amelesinden Ferhat'la kavga etmiştir. Ferhat çok kızınca kaynanasını belinden tuttuğu gibi havaya kaldırmış, yere atarak başından ağır şekilde yaralamıştır.*

Kara Fatma, milli mücadele esnasında cephelerde hizmeti görülen kadındır." (*Haber*: 18.07.1936:1-4).

Yaralama hadisesinin ardından Kara Fatma'nın ciddi bir geçim sıkıntısı içinde olduğunu görmekteyiz. Beyoğlu Halkevi'nin gösteri şube kolu, bir piyes tertipleyerek maddi zorluk içinde olduğu bilinen Fatma Hanım'a gösteri gelirinin verilmesini kararlaştırmıştır. (*Son Posta*: 25.06.1944: 2). 26.06.1944'de Fatma Hanım sadece kendisi için değil, kendi durumunda olan pek çok gazi ya da milli mücadele mücahidi için oldukça utangaç bir dille Başbakanlığa dilekçe yazar: "*Baş Vekalet Yüksek Makamına, Sayın Vekilimiz: Vatan ve istiklalimizi düşman esaretinden kurtarmak müdafaası uğrunda uhdeme tevdi edilen vatani vazifemi fahri olarak mücadelemizin son gününe kadar düşmanla pençeleşerek ifa ettim ve milli orduda sepkat eden hizmetlerimden dolayı istiklal madalyasıyla taktim edilmiş Kara Fatma'yım...*" sözleri ile devam eden yardım talebi:"*…Hiç olmazsa ben ve benim gibi hizmetleri sepkat eden mücahitler hakkında hidematı vataniye kanunundan şimdiye kadar müstefit olan emsallerim gibi benimde onlar meyanında müstefit olmam için ne lazımsa ve ne gibi yardımlara layıksam bu istihkakı tayin edecek salahiyettar, ancak yüksek şahsiyetinizdir. Buna rağmen hakkımda icab eden muamelenin ifası için alakadarlara emir ve bildirmenizi ebedi saygılarımla dileyerek yüksek işarınıza muhtacım.*" Mücahit Kara Fatma Savaşgan (BCA. 30.10.0.0.197.349.20) şeklinde devam eder.

Refik Halit Karay'ın da "*Milli Mücadele kahramanlarından Kara Fatma'nın geçim zorluğunu bilir, üzülürdük. Şimdi vatandaşların yardımı ile refaha kavuşacağını öğrendiğimizden dolayı sevinebiliriz*" ifadeleri oldukça düşündürücüdür. 1945'de kaleme alınan söz konusu yazı, mücadeleci kadın ruhunun en güzel temsillerinden biri olan Fatma Hanım'ın artık yaşlandığını ve yoksulluk içinde olduğunu teessürle okumaktayız:

"…onunla zamane idaresi ve ricali lüzumu kadar meşgul olmamıştı ki, kılığından ve kıyafetinden sezdiğime göre rahatta ve refahta değildi. Galiba Eminönü'ndeki askerlere öteberi satıyordu. Bu satış yüzünden geçinmekle beraber, yarı buçuk asker hayatı sürmüş, asker arasından ayrılmamış da oluyordu. Anlaşılan Moskof Harbi Kara Fatma'sı da, Milli mücadeleninki gibi haysiyetine düşkün hilkatte yaratılmış olduğundan eski hizmetini ileri sürerek ne millet hazinesine, ne yükselmiş şahısların kesesine el atmak istemişti. İşte asıl kahramanlığın belirgin vasfı budur; gösterdiği hamiyetten ille maddi karşılık beklememek ve hizmeti ömrünün sonuna kadar hem övünme hem de menfaat temini vesilesi olarak kullanmamaktır. Yoksa Millî mücadelenin Kara Fatma'sı menfaatçi yaradılışta, gösteriş sever, karaktersiz bir yalancı pehlivan olsaydı gazete idarehanelerini, devlet dairelerini rical evlerini kapı kapı dolaşır, eşikler aşındırır; şöyle yaptım, böyle yaptım diye bire bin katarak işini yoluna koymanın çaresini bulurdu. Hatta milletvekilliğini gözüne kestiremeyeceği ne malumdu? Resmini bile çektirmekten çekindi. Düşmana göğüs gerdi ama şöhrete sırtını çevirdi. Yani manen alçalmadı. Kasımpaşa'daki toprak evinde kızını ve dört yetim torununu zar zor beslemeye çabalayarak ancak maddi düşkünlük çekti. Kara Fatma, kadın asker olmasından ziyade asıl bu bakımdan erkekler arasında da alkışlanacak örnek bir insandır" (Karay: 1945: 1).

Görünen o ki, Kara Fatma'nın milli mücadeledeki gözü kara ve onurlu duruşu, savaşın bitip hayatın normalleşmeye başladığı cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. 1946'da *Vatan* Gazetesi'nde *"İstiklal mücadelemiz kahramanlarından Kara Fatma'ya belediyenin yardımda bulunmadığından, kadının sefil bir duruma düştüğü yolundaki 'Yeni Türkiye' gazetesinin haberinden sonra, dün belediyeden yetkili bir isim; durumla ilgili valinin ve belediye başkanının yakından ilgilendiği, ilk iş olarak kendisine Defalıkta*

bir iş verildiği ve belediye bütçesinden her ay para yardımı yapıldığı" ifade edilmektedir" (*Vatan*: 17.08.1946: 7).

İktidarın, kendisine gereken özeni ve desteği esirgediğini gözlemlediğimiz Fatma Seher Hanım'la ilgili, Muazzez İlmiye Çığ Özel Arşiv Koleksiyonu'ndan Attila İlhan'a ait "Haklarını Ödeyebildik mi?..' başlıklı köşe yazısında *"…Peki ya Kara Fatma? Onu unutacak mıyız? Onu unutmak mümkün mü? O başlı başına bir roman, bir film?"* sözleri, Kara Fatma gibi pek çok kadının unutulup gitmemesi gerektiği ve Kuvva-i Milliye ruhunu, her Türk kadınının sinesinde barındırdığını, hiçbirinin de haklarının ödenemeyeceğine vurgu yapılmaktadır (http://kutuphane.puktacloud.com/medas/?arama=Kara%20Fatma&detayliArama=&alanSablon=&konu=%C3%96zel%20Ar%C5%9Fiv%20Koleksiyonu&tur=&gorunum=metin&sno=1&p=0&recid=83746, Erişim Tarihi: .01.11.2023.)

Kara Fatma'nın mektubundan on yıl sonra -nihayet- kendisine aylık bağlanması için bir kanun teklifinde bulunulur. Demokrat Parti iktidarında, Fatma Hanım'ın hayatta olduğu sürece kendisine aylık olarak170 lira maaş bağlanması 28.10.1954'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girer (Aktaş: 2020: 256). 21.06.1955'te Darülaceze'ye yatırılan Millî mücadele kahramanı, Kara Fatma 02.07.1955'de vefat eder (Akşam: 03.07.1955: 2).

Kaynakça

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Muazzez İlmiye Çığ Özel Arşiv Koleksiyonu, http://kutuphane.puktacloud.com/medas/?arama=Kara%20Fatma&detayliArama=&alanSablon=&konu=%C3%96zel%20Ar%C5%9Fiv%20Koleksiyonu&tur=&gorunum=metin&sno=1&p=0&recid=83746 , Erişim Tarihi: .01.11.2023.

Süreli Yayın

Akşam / Son Posta / Haber / Vatan

Araştırma Eserleri

AKTAŞ A. (2020). Sosyal Yardımlar Bağlamında "Nene Hatun- Kara Fatma" Analizi. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi* (6), 243-262.

BEKTAŞ İ. (2013). *Milli Mücadele'de Bir Kadın Üsteğmen Kara Fatma,* Timaş Yayınları, İstanbul.

İÇLİ T. Atatürk ve Türk Kadını. https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/592/tur Erişim Tarihi: 30.10.2023.

KARAY R. H. (1945). İki Kara Fatma. *Akşam,* 25.09.1945.

KURNAZ, Ş. (1996). Milli Mücadele'de Türk Kadını. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *12* (34), 257-268.

TORUN ÇELİK, E. (2016). Türk Kadın Kahramanlarından Kara Fatma. *Turkish Studies,* 11 (16), 131-158.